

Inhoudsopgave

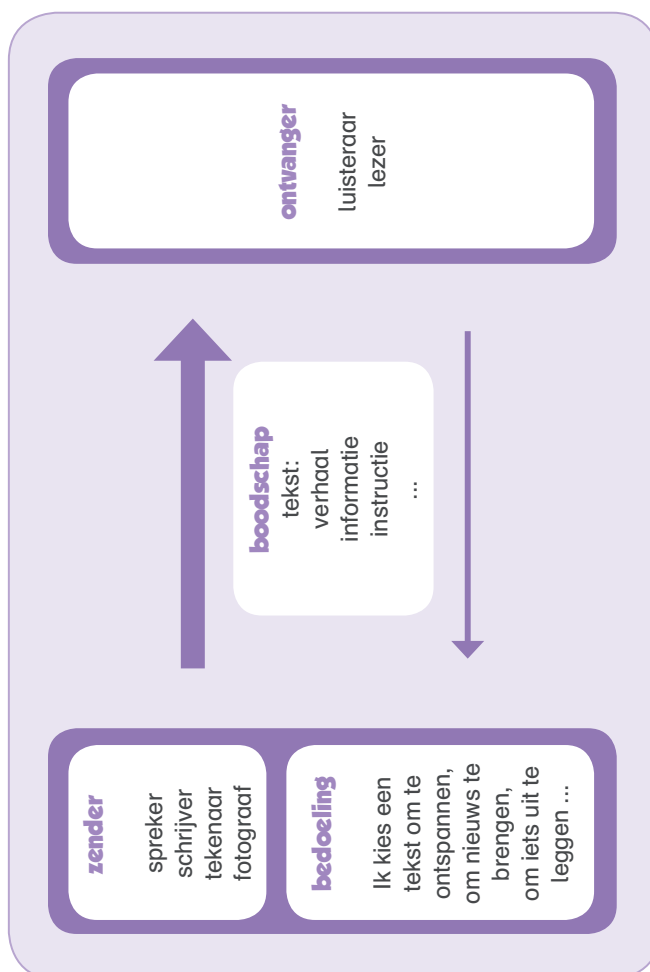
Nadenken over taal	3
Nadenken over klanken	6
Nadenken over woorden	8
Nadenken over zinnen	12
Nadenken over teksten	18
Nadenken over betekenissen	21
Trefwoorden	24

Nadenken over taal

Ik denk na over taalgebruik.

1 Woorden of zinnen gebruiken

	gesproken boodschap	geschreven boodschap
Ik deel iets mee, vraag iets, geef een opdracht, vertel een verhaal. Ik zend een boodschap. Ik ben een zender .	Ik zeg iets: een woord, een zin, een tekst. 	Ik schrijf iets: een woord, een zin, een tekst.
Aan iemand die ik goed ken of een andere persoon. Hij of zij is de ontvanger .	Iemand luistert. 	Iemand leest.
Hoe deel ik iets mee? Hoe breng ik de boodschap? Welk middel gebruik ik?		

2 Tekeningen of gebaren gebruiken

Nadenken over klanken

1 Klinkers en medeklinkers

Woorden bestaan uit klanken.

Die klanken schrijf ik met **letters**.

Er zijn **klinkers** en **medeklinkers**.

M K M	k + ou + d	= koud
M M K M	s + t + ij + f	= stijf
M K M M	m + u + t + s	= muts
M M K M M	b + r + oe + r + s	= broers
M M M M K M	s + c + h + r + oe + f	= schroef

2 Rijm

Rijmwoorden hebben dezelfde klank.

eindrijm

De **trein** is **klein**.

Bij de **kalkoen** ligt een **citroen**.

Op het **strand** ligt heel veel **zand**.

beginrijm

Het **beste** **brood** vind je **bij** **bakker Bertje**!

3 Het alfabet

Er zijn 26 letters.

Ze hebben een **vaste volgorde**.

Met die letters schrijf ik alle woorden in het Nederlands.

Ik gebruik het alfabet om **woorden** te **ordenen**.

A B C	a ap b eer c anapé	
D E F G	d e fazant g eeuwt	
H I J	h ondje i s j arig	
K L M N O P Q	k ale m an o p q uad	
R S T U V W	r ust u it v an het w erk	
X Y Z	x ylofoon ... z wijg!	

Nadenken over woorden

Ik kan woorden indelen in **soorten**.

1 Zelfstandig naamwoord

Een zelfstandig naamwoord geeft een **naam** aan iets of iemand: planten, dieren, voorwerpen, personen ...

boom, heester, paard, kameel, zaklamp, fiets, mama, Bart ...

Het woord geeft ook een naam aan iets wat ik me alleen maar in gedachten kan voorstellen of voelen.

liefde, plezier, verdriet, einde, winter ...

2 Enkelvoud en meervoud (getal)

enkelvoud

er is er maar één
een meester, een bakker,
een matroos

meervoud

er is er meer dan één
veel meesters, een groep bakkers,
drie matrozen

3 Eigennaam

Wanneer het een uniek **persoon**,
een unieke **straat**
of een unieke **stad** is,
is het een eigennaam.

tante Bea, meester Rob, Anna
Kerkstraat, Leeuwstraat
Hasselt, Leuven, Oostende

Eigennamen schrijf ik met een **hoofdletter**.

4 Lidwoord

Een **klein woordje** dat voor een zelfstandig naamwoord staat.

In **de** klas staat **een** stoel voor **het** bord.

Soms staat er nog een ander woord tussen.

In **de** leuke klas staat **een** mooie stoel voor **het** witte bord.

5 Verwijswoord

Soms staat een **verwijswoord** in de plaats van een zelfstandig naamwoord.

Zo moet ik het zelfstandig naamwoord **niet** steeds **herhalen**.

Oom Jo vaart met een boot.
Hij is een goede zeeman.

Tante Mieke gaat ook mee.
Zij vindt het best wel leuk.

De kat zit naast oom.
Dat is **haar** plekje.

Het bankje is nieuw.
Het is groen.

6 Afleiding

Ik kan nieuwe woorden maken door een **voor- en/of achtervoegsel** te gebruiken. Ik denk na over de betekenis van het nieuwe woord.

voorvoegsel	+ woord	= afleiding
ge	+ buur	= gebuur
te	+ kort	= tekort
on	+ even	= oneven
woord	+ achtervoegsel	= afleiding
woon	+ ing	= woning
voed	+ sel	= voedsel
zorg	+ zaam	= zorgzaam

7 Samenstelling

Ik kan nieuwe woorden maken door **woorden samen** te **voegen**.

neus
rol

+ **hoorn**
+ **luik**

= **neushoorn**
= **rolluik**

8 Verkleinwoord

Ik kan verkleinwoorden maken door **je**, **tje**, **pje** of **etje** toe te voegen aan het zelfstandig naamwoord.

fles	+ je	= fles je
beer	+ tje	= beert tje
boom	+ pje	= boom pje
vlam	+ etje	= vlam metje

9 Bijvoeglijk naamwoord

Een bijvoeglijk naamwoord geeft **meer uitleg** over het zelfstandig naamwoord.

smal, flink, nieuw, wild, blauw, grijs, laag ...

Een **klein** meisje draagt een **nieuw** bloesje, een **strakke** broek
en **rode** schoenen met **zwarte** veters.

Ik **pas** het bijvoeglijk naamwoord **aan**.

een smal tapijt	het smalle tapijt
een wild varken	de wilde e varkens
een laag bed	de lage bedden
een nieuw, grijs rokje	de nieuwe , grijze rokjes

Ik kan ermee **vergelijken**.

Ik ben klein.

De muur is geel.

Jij bent kleiner.

Die stoel is geler.

Stan is het kleinst.

Jouw hoed is het geelst.

Het paard is dik.

Die koe is dikker.

Mijn hond is het dikst.

10 Werkwoord

Een werkwoord is een woord dat zegt wat iets of iemand **doet** of wat er **gebeurt**.

rusten, slapen, lopen, bestellen, vergeten, hebben ...

Karel **fietst** naar huis tegen de wind in.

Het **regent** hard.

Dikke druppels **rollen** over zijn wangen.

Mama **wrijft** zijn haren **droog**.

11 Signaalwoord

Het is een **klein woord** dat me helpt om een tekst te ordenen.

Het verbindt de ene zin met de andere.

- Het geeft een **volgorde** aan.

Eerst liepen we naar het strand.

Dan trokken we ons zwempak aan en

daarna sprongen we in het water.

- Het helpt bij een **opsomming** of **indeling**.

Oma koopt een brood **en** een taart. **Ook** een ijsje lust ze wel.

- Het toont aan **waarom** iets gebeurt.

Het regent aan een stuk door. **Daarom** blijven we thuis.

Nadenken over zinnen

1 Soorten zinnen

- Ik wil iets **meedelen** of **vertellen**.

De merel heeft zwarte veren.
Op de bloem zit een blauwe vlinder.
Ik gebruik een **punt**.

- Ik wil iets **vragen**.

Waar staat de fiets van opa?
Ligt Jitske nog in haar bed?
Ik gebruik een **vraagteken**.

- Ik wil iets **bevelen** of een **opdracht geven**.

Sluit het venster.
Goed opletten!
Ik gebruik een **uitroepteken** of een **punt**.

Ik wil iets **uitroepen**.

Help!
Waar heb je dat gehoord!
Ik gebruik altijd een **uitroepteken**.

2 Een zin in twee verdelen (tweeledigheid)

Jana

duwt de poppenwagen.

Ma en pa

De renners

iemand of iets

waarover de zin iets zegt

= het **onderwerp**

Wie of wat doet het?

Met wie of wat gebeurt er iets?

rijden met de trein naar Antwerpen.

fietsen over de Kemmelberg.

wat de zin over iemand of iets zegt

= de rest van de zin

Wat doet hij of zij? Wat doet het?

Wat gebeurt er?

3 Twee zinsdelen benoemen

Jasper

iemand of iets
waarover de zin iets zegt

het onderwerp

leest in zijn nieuw boek.

wat de zin over iemand of iets zegt

De rest van de zin kan ik verder opdelen.
Ik vind een werkwoord of een groepje
werkwoorden.

leest

in zijn nieuw boek.

Het werkwoord dat verbonden is met het
onderwerp, is **de persoonsvorm**.

4 Onderwerp en persoonsvorm

De ja-nee vraag

Hoe vind ik het onderwerp en de persoonsvorm in een zin?
Door een **ja-nee vraag** te vormen.

Leest Jasper in zijn nieuw boek? Ja of nee.

Het eerste deel van de zin is de persoonsvorm.

Het tweede deel van de zin is het onderwerp.

Het onderwerp en de persoonsvorm zijn sterk
met elkaar verbonden.

Het onderwerp

= iemand of iets waarover de zin iets zegt

Het onderwerp bepaalt hoe ik de persoonsvorm schrijf.

Wat is **het getal** van het onderwerp? **Enkelvoud** of **meervoud**?

enkelvoud: ik, jij, hij, zij, Joke, Aziz, mama, meester, de groep ...

meervoud: wij, jullie, zij, de meisjes, Veerle en Dora, de ganzen ...

De persoonsvorm

= het werkwoord dat bij het onderwerp hoort

De persoonsvorm verandert als **het getal** van het onderwerp verandert.

In zinnen kunnen meerdere werkwoorden staan.

De werkwoorden die geen persoonsvorm zijn, veranderen niet.

enkelvoud

meervoud

Ik ga naar school.

Wij gaan naar school.

Maak je een toets?

Maken jullie een toets?

Mila heeft koorts.

Zij hebben koorts.

Ze zal het flauw vinden.

De leerlingen zullen het flauw vinden.

De persoonsvorm heeft **verschillende vormen**.

stam ik-vorm	+t-vorm hij-vorm	vorm van de infinitief wij-vorm
ik stap ik fiets ik sport	hij stapt hij fietst hij sport	wij stappen wij fietsen wij sporten
Dit is de kortste vorm van het werkwoord.	Ik kleeft de letter t aan de stam. Behalve als de stam eindigt op een t.	Dit is de langste vorm van het werkwoord (t.t.). Die vind ik terug in het woordenboek.

5 Vroeger of nu?

De persoonsvorm vertelt me **wanneer iets gebeurt**.

Ik <u>dans</u> op dat liedje.	Ik <u>danste</u> op dat liedje.
Hij <u>roept</u> het antwoord.	Hij <u>riep</u> het antwoord.
Wat nu gebeurt, noemen we de tegenwoordige tijd.	Wat vroeger gebeurde, noemen we de verleden tijd.

Er zijn woorden die ons dat laten opmerken.

vandaag, nu, zo dadelijk, momenteel, op dit ogenblik, meteen ...	vorige week, gisteren, twee uur geleden, zonet, daarjuist, vorig jaar ...
--	---

6 Spelen met zinsdelen

- Een zin kan ik verdelen in kleinere delen.

Wij krijgen straks bezoek.

De juf schrijft een zin op het bord.

- De zin klinkt anders, maar de boodschap blijft gelijk.

De groene appel valt op het zachte gras.

Op het zachte gras valt de groene appel.

- De zin klinkt anders en ook de boodschap verandert.

Karel geeft Eva een nieuw stripboek.

Eva geeft Karel een nieuw stripboek.

- Sommige **zinsdelen** kan ik **weglaten**.

Ik weet minder, maar de boodschap blijft gelijk.

~~'s Avonds~~ drinken oma en opa een lekkere kop thee ~~op het terras~~.
↙ Oma en opa drinken een lekkere kop thee.

- Sommige **zinsdelen** kan ik **toevoegen**.

Ik weet meer, maar de boodschap blijft gelijk.

Waar?	Leen en Wim horen een spook. Leen en Wim horen een spook in het bos .
Wanneer?	Katrien liep tegen de deur. Deze morgen liep Katrien tegen de deur.
Waarmee?	Karim rijdt naar huis. Karim rijdt naar huis op een nieuwe fiets .
Hoe?	Paco opent het doosje. Paco opent voorzichtig het doosje.

Nadenken over teksten

	soort tekst	bedoeling van de schrijver	voorbeelden
fictie	verhaal	amuseren ontspanning bieden	leesboek verhaal sprookje
	strip	amuseren ontspanning bieden iets mooi maken	Jommeke Kiekeboe F.C. De Kampioenen
	gedicht	iets mooi maken sfeer scheppen	gedichtje over gevoelens grappig versje
non-fictie	informatie	informatie geven uitleg geven om te leren	boek over dieren, feesten, beroepen ... Taalwijzertje
	wervende tekst	overtuigen aanzetten tot kopen of om iets te doen	reclame uitnodiging brief
	instructie	zeggen hoe iets moet	spelregels recept stappenplan
	artikel	informatie geven mening geven van zichzelf / anderen	krantenartikel tijdschrift website nieuwsbericht

inleiding

Over wie gaat het?
Waar speelt het zich af?

Dag buurvrouw

Ik vertrek morgen op reis.
Ik wil je enkele dingen vragen.

midden

Wat gebeurt er?

Geef je elke ochtend en avond onze poes Minoe eten? Het eten vind je in het tuinhuis.
In de woonkamer en keuken staan planten.
Geef je ze water? De sleutel vind je onder de mat.
De post mag je uit onze brievenbus halen.
Leg alles maar op de keukentafel.

Als je vragen hebt, bel me dan even op.
Heel erg bedankt hoor!!

Zet volgende week!

Groetjes,

Marijke en Jef

slot

Hoe loopt het af?

titel

De Smoezels gaan naar zee

5

hoofdstuk

In een tekst of boek staan meerdere hoofdstukken.

Dit is een Smoezel

- Smoezels gaan slapen als ze daar zin in hebben. Soms 's nachts, soms overdag.
- Met hun drie hoorntjes horen ze hoe mieren en kikkers scheten laten.
- Smoezelhaar is zo dik dat je het niet met een schaar kunt knippen.
- Hun grote knobbelneus wordt vrolijk van alles wat vreselijk stinkt.
- Een smoezelbuik kan alles verdragen. Smoezels hebben nooit buikpijn.
- Een Smoezel eet alles met zijn sterke tanden: glas, ijzer, hout en steen.
- Smoezelspierballen zijn zo hard als staal.
- Smoezels wassen zich nooit en ook tandenpoetsen doen ze niet.
- Alles wat jij lekker vindt, vindt een Smoezel vies.
- Ze zijn gek op afval, vooral als het stinkt en beschimmeld is.
- Ze eten smoezelsoep met visgraten of schoenzoelschnitzel met schetentaart.
- Hoe smoezeliger iets ruikt, hoe lekkerder een Smoezel het vindt.
- Van lekkere luchtjes worden ze misselijk.
- Smoezels zijn zo sterk dat ze een autoband wel 19 meter ver kunnen gooien.
- Ze dansen graag in modderplassen.
- Vliegen vallen flauw als ze de adem van een Smoezel ruiken.

regel

Op een bladzijde staan meerdere regels.

bladzijde

Een bladzijde krijgt dikwijls een paginanummer.

21

Nadenken over betekenissen

1 Meer dan één betekenis

Ik leid de betekenis af uit de zin of de tekst.

Ik zit op een **bank**.

Ik zie een **bank**.

De mannen nemen deel aan de **jacht**.

Mensen varen met een **jacht**.

2 Ongeveer dezelfde betekenis (synoniemen)

mooi	=	fraai
schip	=	boot
donker	=	duister

3 Tegengestelde betekenis (tegenstellingen)

donker	↔	licht
afrit	↔	oprit
lachen	↔	wenen

4 Woorden groeperen

5 Het woordenboek

Wanneer heb ik een woordenboek nodig?

- Als ik de betekenis van het woord niet ken.
- Als ik niet weet hoe ik het woord moet schrijven.

Hoe zoek ik een woord?

- Ik denk aan het grondwoord.
- Ik denk aan de beginletter.
- Ik zoek het woord in de lijst. De woorden staan volgens het alfabet.

Wat kan ik in een woordenboek vinden?

- Hoe ik het woord splits.
- Op welk deel van het woord de klemtoon ligt.
- De woordsoort (zelfstandig naamwoord, werkwoord ...)
- Het genus (geslacht): mannelijk, vrouwelijk of onzijdig
- Het meervoud
- De betekenis
- Synoniemen
- Werkwoorden: enkele vormen

blaten (blaatte, heeft geblaas) Schapen die **blaten**, maken een geluid dat klinkt als 'bèèè'.

blazen (blies, heeft geblazen) Blazen is: met je lippen een rondje maken en hard uitademen. Ze **blies** net zo lang tot de ballon knapte.

de **blazer** **bleezer** (twee blazers) Een **blazer** is een kort jasje. Je kunt het binnen en buiten dragen.

bleek Als je **bleek** bent, heb je geen kleur op je wangen. Bijvoorbeeld doordat je moe of ziek bent.

de **blik**¹ (twee blikken) Je **blik** is de manier waarop je uit je ogen kijkt. Het jongetje had een ondeugende **blik** in zijn ogen.

het **blik**²

1 **Blik** is dun staal. Er worden bijvoorbeeld koektrommels van gemaakt.

2 (twee blikken) Een **blik** is een verpakking van voedsel en drank. Een **blik** is van dun staal gemaakt. De inhoud blijft lang goed. Een **blikje** frisdrank.

3 (twee blikken) Een **blik** is een soort brede schep van plastic of metaal. Met een stoffer veeg je er vuil op.

Trefwoorden

+t-vorm	15	ontvanger	3, 4
achtervoegsel	9	persoonsvorm	14, 15
afleiding	9	punt	12
alfabet	7	regel	20
bedoeling	3	rijm	6
beginrijm	6	samenstelling	10
betekenis	21	signaalwoord	11
bijvoeglijk naamwoord	10	slot	19
bladzijde	20	stam	15
boodschap	3, 4, 16, 17	synoniem	21
dezelfde betekenis	21	taalgebruik	3
eigenaam	8	tegengestelde betekenis	21
eindrijm	6	tegenstelling	21
enkelvoud	8, 15	tegenwoordige tijd	16
fictie	18	tekening	5
gebaar	5	tekstsoort	18
geschreven boodschap	4	titel	20
gesproken boodschap	4	tweeledigheid	13
getal	8, 15	uitroepeten	12
hoofdletter	8	vergelijken	11
hoofdstuk	20	verkleinwoord	10
indefinitief	15	verleden tijd	16
inleiding	19	verwijswoord	9
ja-nee-vraag	14	voorvoegsel	9
klank	6	vraagteken	12
klinker	6	wat de zin over iemand of	13
lidwoord	9	iets zegt	
medeklinker	6	werkwoord	11
meervoud	8, 15	woordenboek	23
middel	4	zelfstandig naamwoord	8
midden	19	zender	3, 4
non-fictie	18	zinsdeel	14, 16, 17
onderwerp	13, 14, 15		